

BMT-nin UŞAQ HÜQUQLARI KOMİTƏSİ

UŞAQ HÜQUQLARI KONVENSIYASI

**UŞAQLARIN SİLAHLI MÜNAQİŞƏLƏRƏ CƏLB EDİLMƏSİNƏ DAİR
FAKÜLTATİV PROTOKOLU**

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ İLKİN MƏRUZƏSİ

İyun 2011

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	3
I. ÜMUMİ İCRA TƏDBİRLƏRİ	4
II. PROFİLAKTİKA (maddələr 1, 2, 4 (2), 6 (2)).....	6
III. QADAĞA VƏ BUNA AİD MƏSƏLƏLƏR	10
(maddələr 1, 2, 4 (1, 2))	10
IV. MÜDAFİƏ, BƏRPA VƏ REİNTEQRASIYA (maddə 6 (3)).....	14
V. BEYNƏLXALQ YARDIM VƏ ƏMƏKDAŞLIQ (maddə 7 (1))	14
VI. DİGƏR HÜQUQİ MÜDDƏALAR (maddə 5).....	14

GİRİŞ

1. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin 21 iyul 1992-ci il tarixli, 236 sayılı Qanunu ilə BMT-nin “Uşaq Hüquqları Haqqında” Konvensiyasına, 2 aprel 2002-ci il tarixli, 286-IIQ sayılı Qanunu ilə isə Konvensiyanın “Uşaqların silahlı münaqişələrə cəlb edilməsinə dair Fakültativ Protokolu”na qoşulmuşdur.
2. Fakültativ Protokol hərbi mükəlləfiyyət yaşını 18 yaşa qaldırır. Protokol həmçinin üzv Dövlətləri hərbi mükəlləfiyyət yaşının həqiqətən 18 yaşa çatdırılmasını və hərbi xidmətə çağırışın könüllülük prinsipi əsasında həyata keçirilməsini təmin etməyə çağırır. Üzv Dövlətlər öz silahlı qüvvələrinin tərkibində qulluq edən 18 yaşdan aşağı üzvlərin silahlı münaqişədə birbaşa iştirakının qarşısının alınması istiqamətində mümkün bütün tədbirləri görməlidirlər. Protokola üzv olan Dövlətlər həmçinin öz ərazisində 18 yaşdan aşağı insanların qeyri-dövlət silahlı birləşmələri tərəfindən cəlb və istifadə edilməsini qadağan etməyə razılaşırlar və belə təcrübələrin qarşısının alınması üçün hüquqi tədbirlər görürlər.
3. Fakültativ Protokol bütün bunlarla yanaşı beynəlxalq əməkdaşlığın daha da gücləndirilməsi üçün müvafiq müddəaları özündə ehtiva edir.
4. Azərbaycan Respublikası Hökuməti Uşaq hüquqları Konvensiyasının Uşaqların silahlı münaqişələrə cəlb edilməsinə dair Fakültativ Protokoluna münasibətdə beynəlxalq öhdəliklərinin icrası vəziyyəti ilə bağlı BMT-nin Uşaq hüquqları Komitəsinə məruzə etmək imkanını alqışlayır. İlk məruzə “Üzv ölkələr tərəfindən Uşaqların silahlı münaqişələrə cəlb edilməsinə dair Fakültativ Protokolun 8.1-ci maddəsinə əsasən təqdim etdikləri ilkin məruzələrə dair Yenidən baxılmış Qaydalar”a (CRC/OPAC/2, 19 Oktyabr 2007) əsasən hazırlanmışdır.

I. ÜMUMİ İCRA TƏDBİRLƏRİ

5. Hazırkı məruzənin hazırlanması zamanı Azərbaycan Hökuməti Müdafiə, Ədliyyə, Təhsil, Səhiyyə, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirlikləri, Qaçqın və Məcburi Köçkünlərin işləri üzrə və Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitələrinin təcrübəsinə və fəaliyyətinə istinad etmişdir.
6. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının hüquq sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir. 151-ci maddəyə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir.

21 dekabr 2010-cu il tarixli, 21-İVKQ sayılı “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununun 23-cü maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr, həmin müqavilələrdə əks etdirilmiş normaların tətbiqi üçün dövlətdaxili normativ hüquqi aktın qəbul olunmasını tələb edən hallar istisna olmaqla, birbaşa tətbiq edilməlidir. Beləliklə, yerli qanunvericiliyə nisbətən, OPAC-ın hüquqi statusu daha yüksəkdir və tətbiqi, hətta birbaşa, nəzərdə tutulmuşdur

Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı insan hüquqlarının müdafiəsini tənzimləyən müxtəlif beynəlxalq sənədlərin, o cümlədən BMT-nin “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyasının müddələrinin milli məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi mövcuddur.

7. Azərbaycan Respublikasında uşaq hüquqlarının müdafiəsi üzrə dövlət tənzimləməsi Ailə, Qadın və Uşaq problemləri üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən həyata keçirilməkdədir. Komitə fəaliyyəti çərçivəsində uşaq hüquqları ilə bağlı bütün sahələrdə dövlət siyasətinin yüksək səviyyədə həyata keçirilməsi istiqamətində müvafiq nəzarəti həyata keçirir. Eyni zamanda, bu sahədə fəaliyyət müxtəlif dövlət orqanları tərəfindən də aidiyyəti qaydada həyata keçirilir.

OPAC-ın icrası, monitorinqi, əlaqələndirilməsi, müvafiq strategiyanın hazırlanması, beynəlxalq əməkdaşlıq, məlumatların toplanması və tədqiqat, müstəqil qurumlar və vətəndaş cəmiyyəti ilə koordinasiya məsələlərinə məsul olan orqan konkret olaraq müəyyən edilməmişdir. Bununla belə, Protokolun əhatə etdiyi sahələr aşağıdakı dövlət orqanlarının fəaliyyət dairəsinə daxil edilə bilər:

- Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi

- Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikasının Gənclər və İdman Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi
- Azərbaycan Respublikasının Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsi
- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi

İlkin Məruzənin hazırlanması zamanı, sözügedən dövlət orqanları müvafiq qaydada prosesə cəlb edilmişdir. Eyni zamanda, hazırlanma prosesində milli ekspertin təcrübəsindən də yararlanılmışdır.

8. Azərbaycan Respublikasında uşaq hüquqları üzrə xüsusi müvəkkil institutu mövcud deyildir. Bununla belə, BMT-nin Uşaq hüquqları Komitəsinin Azərbaycan hökumətinə təqdim etdiyi 2006-cı il qeydlərində (CRC/C/AZE/CO/2) “uşaq hüquqlarının təbliği və qorunması üzrə müstəqil insan hüquqları institutlarının rolu haqqındaki 2 sayılı Ümumi Rəyin nəzərə alınaraq, mövcud İnsan hüquqları üzrə Müvəkkil institutunun tərkibində uşaq hüquqları üzrə əlahiddə komissar vəzifəsinin və ya uşaq hüquqları üzrə xüsusi bölmə və ya şöbənin təsis edilməsi” tövsiyyə edilmişdir. Qeydlərə əsasən, həmin bölmə lazımı insan və maliyyə resursları ilə təmin edilərək uşaqlar üçün həssas məsələlərə dair onların şikayətlərinə baxılması və Konvensiya üzrə müvafiq hüquqların pozulmasına görə operativ şəkildə kompensasiyaların təmin olunması vəzifələrini yerinə yetirməlidir.

Tövsiyələr nəzərə alınmış və YUNİSEF-in maliyyə dəstəyi ilə 2006-cı ildə Müvəkkil (Ombudsman) yanında Uşaq hüquqları Mərkəzi yaradılmış, milli qanunvericiliyin Uşaq hüquqları Konvensiyasına uyğunlaşdırılması, uşaq hüquqlarının tədrisi üzrə müvafiq modulların və proqramların hazırlanması, maarifləndirmə işinin gücləndirilməsi, kütləvi informasiya vasitələrinin, uşaqlara qarşı zorakılıq hallarının monitorinqini aparmış, uşaq hüquqlarının müdafiəsinə dair beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və digər vəzifələri həyata keçirməkdədir.

9. Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyinin tabeliyində olan xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin proqramları Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin standartlarına əsasən hərbi təhsil müəssisəsi rəisi tərəfindən hazırlanaraq Təhsil Nazirliyi ilə razılaşdırılır və Müdafiə Nazirliyinin müvafiq idarəsi tərəfindən təsdiq edilir. Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin hərbi hissə və bölmələrində bütün kateqoriyalı şəxslərlə, müvafiq plana əsasən «Beynəlxalq humanitar hüquq» mövzusunda məşğələlər təşkil olunur və keçirilir. Bundan əlavə, Ədliyyə Nazirliyinin mətbu nəşrlərində uşaq hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə yönəlmiş yazılar dərc edilir, müasir informasiya

texnologiyalarından istifadə edilməklə nazirliyin internet sahifəsində Fakültativ Protokolun yerləşdirilməsi təmin olunmuşdur.

10. Ermənistanın Azərbaycana qarşı artıq 20 ilə yaxın davam edən hərbi təcavüzü nəticəsində Dağlıq Qarabağ və ətraf 7 rayonun işğal olunması nəticəsində Azərbaycan bu ərazilərə nəzarət etmək imkanlarından müvəqqəti olaraq məhrum olmuşdur, odur ki, bu ərazilərdən başqa Azərbaycanın bütün digər ərazilərində, Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisi daxil olmaqla, Azərbaycan hökuməti OPAC-nin icrasını tətbiq və icrasına nəzarət edə bilər.

II. PROFİLAKTİKA (maddələr 1, 2, 4 (2), 6 (2))

11. «Azərbaycan Respublikasında hərbi xidmətə çağırışın əsasları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinə əsasən, alternativ xidmət (əmək mükəlləfiyyəti) küçmək üçün göndərilən şəxslərdən başqa Azərbaycan Respublikasının 18-yaşına matan və səhhətinə görə hərbi xidmətə yarayan hər bir kişi vətəndaşı Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin sıralarında 18 ay müddətində həqiqi hərbi xidmət və ya bir aydan üç ayadək müddətə toplanış hazırlığı keçməlidir.

«Hərbi xidmət haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 5-ci maddəsinin dördüncü hissəsinə və «Hərbi xidmətkeçmə haqqında» Əsasnamənin 6-cı maddəsinə əsasən 17 yaş tamam olmuş vətəndaşlar hərbi tədris müəssisələrinə qəbul oluna bilərlər. Hərbi tədris müəssisələrinə qəbul olunmuş vətəndaşlar müddətli həqiqi hərbi xidmətdə sayılırlar və kursant adlandırılırlar. Onlara müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçuların vəzifələri şamil olunur. Onlar və onların ailə üzvləri müddətli həqiqi xidmətdə olan hərbi qulluqçulara və onların ailə üzvlərinə aid olan hüquqlardan istifadə edirlər.

Azərbaycan Respublikası Uşaqların silahlı münaqişələrə cəlb edilməsinə dair Fakultativ Protokoluna müvafiq bəyanat ilə qoşulmuşdur. Həmin bəyanatda Azərbaycan Respublikası Protokolun 3-cü maddəsinə uyğun olaraq bəyan edir ki, «Hərbi xidmət haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən, hərbi xidmətin müəyyən edilmiş tələblərinə cavab verən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları və digər şəxslər hərbi məktəb kursantlarının həqiqi hərbi xidmətinə 17 yaşından könüllü daxil ola və qəbul edilə bilərlər. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi bu cür xidmətin zorakı və ya məcburi xarakter daşmamasına, həmin şəxslərin valideynlərinin və ya qanuni nümayəndələrinin şüurlu razılığı əsasında həyata keçirilməsinə, göstərilən şəxslərə bu cür hərbi xidmətlə bağlı vəzifələr barəsində tam məlumat verilməsinə və milli silahlı qüvvələrdə xidmətə qəbul edilənədək onlardan yaşlarını təsdiq edən sənədlərin tələb edilməsinə təminat verir.

12. Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyində 18 yaşa çatmamış şəxslərin məcburi qaydada Silahlı Qüvvələrə çağırılması (cəlb edilməsi) nəzərdə tutulmayıb.
13. 18 yaş tamam olmuş şəxs müddətli həqiqi hərbi xidmətə çağırılarkən onun yaşını təsdiq edən sənəd «Doğum haqqında Şəhadətnamə» hesab edilir.

14. Mövcud qanunvericilikdə istisna hallarda (məsələn, fəvqəladə vəziyyət) hərbi mükəlləfiyyət yaşını aşağı salmağa imkan verən hər hansı müddəə yoxdur.
15. “Azərbaycan Respublikasında hərbi xidmətə çağırışın əsasları haqqında” Qanunun 4-cü maddəsinə əsasən 17 yaşına çatmış çağırışçılar könüllü hərbi-vətənpərvərlik idman-texniki cəmiyyətinin təhsil təşkilatlarında, peşə məktəblərində və peşə liseylərində hər il istehsalatdan ayrılmaqla hərbi-texniki ixtisaslara yaxın olan peşələr üzrə hazırlıq keçə bilər.
16. İstər ali hərbi məktəblərə, istərsə də hərbi liseylərə qəbul könüllü surətdə və valideynlərin icazəsi ilə həyata keçirilir. Bu zaman hərbi təhsil müəssisəsinə qəbul olmaq istəyən şəxslər ərizə ilə müraciət edir, müvafiq tibbi komissiyadan keçir və daha sonra Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası tərəfindən təşkil olunan qəbul imtahanları verirlər. Qəbul imtahanlarını müvəffəqiyyətlə verən şəxslər hərbi təhsil müəssisələrinə qəbul edirlər.
17. Hərbi təhsil müəssisəsinə qəbul olmaq istəyən şəxslər ərizə ilə müraciət etdikdən sonra müvafiq tibbi komissiyadan keçirlər.
18. Könüllü olaraq ali hərbi təhsil müəssisələrinə qəbul olunanların yaşını təsdiq etmək üçün Doğum haqqında şəhadətnamə etibarlı hesab edilir.
19. «Hərbi qulluqçuların statusu haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 3-cü maddəsinə əsasən vətəndaşlar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrinə çağırıldıqları, könüllü qaydada və ya bağlaşma üzrə Silahlı Qüvvələrdə xidmətə daxil olduqları, hərbi tədris müəssisələrinə daxil olduqları gündən hərbi qulluqçu statusu əldə edirlər.

Həmin Qanunun 30-cu maddəsinə müvafiq olaraq, hərbi qulluqçular hüquq pozuntuları törətdiyinə görə Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyinə müvafiq surətdə məsuliyyət daşıyırlar. Hərbi rütbəsindən və xidməti vəziyyətindən asılı olmayaraq hərbi qulluqçular qanun qarşısında bərabərdirlər.
20. Hərbi təhsil müəssisələrinə qəbul olunmaq arzusunu bildirən 17 yaşı tamam olmuş vətəndaşlara və onların valideynlərinə hərbi xidmət barədə müvafiq məlumatlar verilir. Bundan əlavə hərbi xidmət barədə mətbuat vasitələri (radio, televiziya, qəzet və s.) ilə də vətəndaşlar məlumatlandırılır.
21. Ali hərbi məktəblərə qəbul olunan kursantlara hər ay 90 manat məbləğində təqaüd verilir. Bundan əlavə onlar təhsil müddətində dövlət hesabına ərzaq, əşya təminatı və yataqxana ilə təmin olunurlar. Həmçinin təhsilin sonunda onlar «Hərbi xidmətkeçmə haqqında» Əsasnaməyə əsasən Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində müvafiq vəzifələrə təyin edirlər.

Hərbi liseylərdə də təhsil alan kursantlar təhsil müddətində eyni qaydada dövlət hesabına ərzaq, əşya təminatı və yataqxana ilə təmin olunur, Hər ay 38 manat məbləğində təqaüd alır

və ümumi əsaslarla keçirilən qəbul imtahanlarına cəlb edilmədən Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin ali hərbi təhsil müəssisələrinə qəbul edirlər.

22. Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin tabeliyində olan ali hərbi məktəblərə qəbul olunmaq üçün minimum yaş həddi 17, hərbi liseylərə isə 14 yaş olaraq müəyyən olunmuşdur. “Azərbaycan Respublikasında hərbi xidmətə çağırışın əsasları haqqında” Qanunun 4-cü maddəsinə əsasən 17 yaşına çatmış çağırışçılar könüllü hərbi-vətənpərvərlik idman-texniki cəmiyyətinin təhsil təşkilatlarında, peşə məktəblərində və peşə liseylərində hər il istehsalatdan ayrılmaqla hərbi-texniki ixtisaslara yaxın olan peşələr üzrə hazırlıq keçə bilər.
23. Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin tabeliyində müvafiq mülki ixtisaslar üzrə bakalavr ali ixtisas-peşə dərəcəsi verən ali hərbi məktəblər (Heydər Əliyev adına Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbi, Azərbaycan Ali Hərbi Təyyarəçilik Məktəbi və Azərbaycan Ali Hərbi Dənizçilik Məktəbi) və Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin proqramı əsasında tam orta təhsil verən hərbi liseylər (Heydər Əliyev adına Hərbi Lisey və C.Naxçıvanski adına Hərbi Lisey) fəaliyyət göstərir. Ali hərbi məktəblərdə tədris olunan xüsusi hərbi fənlər 41,5 %, ixtisas mülki fənlər isə 58,5 % təşkil edir.

Ali Hərbi təhsil müəssisələrində təhsil müddəti 4 il, hərbi liseylərdə isə 3 ildir.

24. Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin tabeliyində olan ali hərbi təhsil müəssisələrinə kursantlar Müdafiə Nazirliyinin hərbi liseylərindən və ümumtəhsil məktəblərindən qəbul olunurlar. Hərbi liseylərin tədris proqramları mülki ümumtəhsil məktəblərinin təhsil proqramları ilə eynilik təşkil edir və həmin proqrama əsasən tədris olunan «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası» fənni üzrə «İnsan hüquq və azadlıqları» mövzusunda 20 saat həcmində, «İnsan və cəmiyyət» fənni üzrə isə «İnsan haqları» mövzusunda isə 18 saat dərslər tədris olunur. Bundan əlavə ali hərbi məktəblərdə «Politologiya və Beynəlxalq münasibətlər» fənni üzrə «Beynəlxalq Humanitar Hüquq» mövzusunda dərslər tədris edilir.
25. Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin hərbi təhsil müəssisələrinə kursant qəbulu haqqında hər il hazırlanan Müdafiə nazirinin müvafiq əmrinin tələblərinə əsasən ali hərbi məktəblərə orta təhsilli, qəbul ilinin 15 sentyabr tarixinə kimi 17 yaşı tamam olan və orta məktəbi bitirdiyi ildə 19 yaşı tamam olmayan, hərbi liseylərə orta ümumtəhsil məktəblərinin 8-ci sinfini bitirmiş, qəbul ilinin 15 sentyabr tarixinə kimi 14 yaşı tamam olan və 16 yaşı tamam olmayan mülki gənclər qəbul edirlər. Bu zaman 18 yaşı tamam olmayan namizədlər üçün valideynlərin və ya onları əvəz edən şəxslərin dövlət notariusunda təsdiq olunmuş razılıq ərizələri tələb olunur.

Hərbi lisey kursantlarının hərbi qulluqçu statusu yoxdur. Müdafiə Nazirliyinin ali hərbi məktəblərinə qəbul üçün minimum yaş həddi 17 olduğunu nəzərə alaraq, hərbi səfərbərlik, hərbi münaqişə və fəvqaladə vəziyyət yarandığı halda həmin məktəblərin kursant heyəti hərbi əməliyyatlara cəlb olunmurlar. Çünki, hər il hazırlanan Azərbaycan Respublikası

Silahlı Qüvvələrinin növbəti tədris ilində hazırlığı haqqında Müdafiə nazirinin müvafiq əmrinin tələblərinə əsasən ali hərbi məktəblərin kursantlarının hərbi əməliyyatlara cəlb olunması üçün ən azı 2 illik qısaldılmış proqramla təhsil alma və təlim görmə şərti vardır.

Azərbaycan Respublikası Müdafiə nazirinin 15.07.1998-ci il tarixli 134 №-li əmri ilə qüvvəyə minmiş «Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin ali hərbi məktəbləri Haqqında» Əsasnamənin 65-ci maddəsinin və Azərbaycan Respublikası Müdafiə nazirinin 29.06.1998-ci il tarixli 121 №-li əmri ilə qüvvəyə minmiş «Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin hərbi liseyləri haqqında» Əsasnamənin 50-ci maddəsinin tələblərinə əsasən kursantlar hərbi təhsil müəssisələrindən oxumaq istəmədiyinə görə xaric oluna bilərlər.

26. Hərbi təhsil müəssisələrinin kursantları «Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Intizam Nizamnaməsi»nin 110-cu maddəsinə uyğun olaraq həm şifahi, həm də yazılı surətdə şikayət vermə hüququna malikdir. Həmin Nizamnamənin 112-ci maddəsinə əsasən hərbi qulluqçu yalnız öz adından şikayət verə bilər. Eyni zamanda 109-cu maddənin tələblərinə əsasən şikayətçi kimdən şikayət edirsə, şikayəti onun bilavasitə rəisinə verir. Əgər şikayətçi öz hüquqlarının kim tərəfindən pozulduğunu bilmirsə, şikayəti komanda üzrə verir.
27. Azərbaycan Respublikası beynəlxalq hümanitar hüquq qaydalarının effektiv həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə müvafiq qanunvericilik tədbirləri görmüşdür. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 21 aprel 1993-cü il tarixli, 573 sayılı Qərarı ilə aşağıdakı Cenevrə Konvensiyaları (1949) ratifikasiya edilmişdir :
 - “Döyüşən ordularda yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Konvensiya;
 - “Dəniz silahlı qüvvələrinin tərkibindən olan yaralıların, xəstələrin və gəmi qəzasına uğramış şəxslərin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Konvensiya;
 - “Hərbi əsirlərlə rəftar haqqında” Konvensiya; ,
 - “Müharibə zamanı mülki əhalinin müdafiəsi haqqında” Konvensiya.

Eyni zamanda, beynəlxalq hümanitar hüquq normalarının pozulması milli cinayət qanunvericiliyi ilə qadağan edilmişdir. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 116-cı maddəsinə müvafiq olaraq, silahlı münaqişə zamanı beynəlxalq humanitar hüquq normalarını pozma, yəni (digər hərəkətlərlə yanaşı) yetkinlik yaşına çatmayanları silahlı qüvvələrə cəlb etmə yeddi ildən on beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. Həmin maddəyə əsasən, hərbi zərurətdən irəli gəlməyən geniş miqyaslı dağıntılar törətmə, müdafiə olunmayan ərazilərə, yaşayış məntəqələrinə və silahsızlaşdırılmış zonalara hücum etmə, hərbi hədəf olmayan, aydın görünən və fərqləndirilən, o cümlədən xüsusi mühafizə olunan tarixi, dini, təhsil, incəsənət, elm, xeyriyyə, tibb obyektlərinə, xəstə və yaralıların yerləşdirildiyi yerlərə hərbi zərurət olmadan

hücum etmə, mülki əhaliyə və ya döyüşlərdə iştirak etməyən ayrı-ayrı mülki şəxslərə hücum etmə, zorlama, cinsi köləlik, məcburi fahişəlik, məcburi sterilizasiya, məcburi hamiləlik, habelə cinsi zorakılıqla əlaqədar başqa hərəkətlər etmə əməlləri də yeddi ildən on beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

III. QADAĞA VƏ BUNA AİD MƏSƏLƏLƏR

(maddələr 1, 2, 4 (1, 2))

28. Cinayət Məcəlləsinin 116-ci maddəsinə əsasən silahlı münaqişə zamanı beynəlxalq humanitar hüquq normalarını pozma, xüsusilə yetkinlik yaşına çatmayanları silahlı qüvvələrə cəlb etmə yeddi ildən on beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.
29. Azərbaycan Respublikasında milli qanunvericiliklə nəzərdə tutulmayan silahlı birləşmələrin və ya qrupların yaradılması qadağan edilir və Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 279-cu maddəsinə əsasən, belə birləşmələri və ya qrupları yaratma, eləcə də onların yaradılmasında və fəaliyyətində iştirak etmə, onları silahla, döyüş sursatı ilə, partlayıcı maddələrlə, hərbi texnika ilə, yaxud əsgəri ləvazimatla təchiz etmə üç ildən səkkiz ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır (279.1). Əlavə olaraq, sözügedən birləşmələrin və ya qrupların tərkibində müəssisələrə, idarələrə, təşkilatlara və ya ayrı-ayrı şəxslərə basqın etmə yeddi ildən on iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır (279.2). Basqın etmə ilə bağlı nəzərdə tutulan əməllər adamların həlak olmasına və ya digər ağır nəticələrə səbəb olduqda əmlakı müsadirə olunmaqla və ya olunmamaqla səkkiz ildən on beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır (279.3).
30. Azərbaycan Respublikasında Cinayət qanunvericiliyinin müvafiq müddəaları ilə qadağan edilmiş yetkinlik yaşına çatmayanların silahlı münaqişələrə cəlb edilməsi əməli ilə bağlı hər hansı məhkumluq hallarının mövcud olması barədə məlumat yoxdur.
31. Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı insan hüquqlarının müdafiəsini tənzimləyən müxtəlif beynəlxalq sənədlərin, o cümlədən BMT-nin "Uşaq hüquqları haqqında" Konvensiyasının müddələrinin milli məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi mövcuddur.
32. Fakultativ Protokolun icrası ilə bağlı digər beynəlxalq sənədlərə münasibətdə vəziyyət aşağıdakı kimidir :

➤ *Beynəlxalq Əmək Təşkilatının Uşaq Əməyinin Ən Pis Formalarının Qadağan Edilməsi və Aradan Qaldırılması üzrə Təcili Tədbirlər barədə 182 saylı Konvensiyası (1999)?*

Azərbaycan Respublikası 1999-cu il iyunun 17-də Cenevrə şəhərində Beynəlxalq Əmək Təşkilatının Baş konfransı tərəfindən qəbul edilmiş "Uşaq əməyinin ən pis formalarının

qadağan edilməsinə və onların aradan qaldırılması üçün təcili tədbirlərə dair" Konvensiyaya (onun müddəalarını tamamlayan 190 nömrəli Tövsiyə daxil olmaqla) 13 yanvar 2004-cü il tarixli, 585-IIQ sayılı Qanunla qoşulmuşdur.

➤ *1949-cu il Cenevrə Konvensiyasına 1 və 2 sayılı Əlavə Protokollar, (1977);*

1949-cu il Cenevrə Konvensiyaları Azərbaycan Respublikası tərəfindən imzalanmış və ratifikasiya edilmişdir. Bununla belə, beynəlxalq silahlı münaqişə qurbanlarının qorunması haqqında birinci və beynəlxalq olmayan silahlı münaqişələr zamanı qurbanların qorunmasına dair ikinci Protokollar Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya edilməmişdir.

➤ *Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma Nizamnaməsi (1998);*

Azərbaycan Respublikası 1998-ci ildə keçirilmiş Roma Konfransında təmsil olunmuş və konfransın yekun aktı imzalanmışdır. Bununla belə, Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Nizamnaməsi Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya edilməmişdir.

33. Azərbaycan Respublikası mülki qanunvericiliyinə əsasən, hüquqi şəxs öz öhdəlikləri üçün ona mənsub bütün əmlakla cavabdehdir. Mülki qanunvericilikdə və ya hüquqi şəxsin nizamnaməsində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, hüquqi şəxsin təsisçisi (iştirakçısı) hüquqi şəxsin öhdəlikləri üçün, hüquqi şəxs isə təsisçinin (iştirakçının) öhdəlikləri üçün cavabdeh deyildir. Digər tərəfdən milli cinayət qanunvericiliyinə əsasən, cinayət məsuliyyəti fiziki şəxslər üçün nəzərdə tutulmuşdur və Cinayət Məcəlləsinin 19-cu maddəsinə müvafiq olaraq müəyyən olunmuş yaş həddinə çatmış və cinayət törətmiş anlaqlı şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir. Beləliklə, hüquqi şəxslərin cinayət məsuliyyəti milli qanunvericilikdə nəzərdə tutulmamışdır.
34. Azərbaycan Respublikasının milli cinayət qanunvericiliyi ölkə ərazisində, eləcə də ölkə ərazisindən kənar təşkil edilmiş cinayətlərə münasibətdə öz yurisdiksiyası məsələsini aydın müəyyən edir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 11-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının ərazisində cinayət törətmiş şəxs həmin Məcəllə əsasında cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir. Azərbaycan Respublikası ərazisində başlamış, yaxud davam etmiş və ya başa çatmış cinayət, Azərbaycan Respublikası ərazisində törədilmiş cinayət sayılır. Əlavə olaraq, Azərbaycan Respublikasının ərazi sularında, Xəzər dənizinin (gölünün) Azərbaycan Respublikasına mənsub olan bölməsində, Azərbaycan Respublikasının üzərindəki hava məkanında və iqtisadi zonasında törədilən cinayət Azərbaycan Respublikası ərazisində törədilmiş cinayət sayılır (11.2). Azərbaycan Respublikasının hava və ya dəniz limanında qeydiyyatda olan, Azərbaycan Respublikasının bayrağı və ya tanınma nişanı altında Azərbaycan Respublikasının hüdüdlərindən kənar açıq sulara və ya hava fəzasında hərəkət edən su və ya hava gəmisində cinayət törətmiş şəxs həmin Məcəllə əsasında cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir (11.3). Azərbaycan Respublikasının hərbi donanmasına və ya hərbi hava qüvvələrinə məxsus olan gəmidə cinayət törətmiş şəxs, həmin gəminin olduğu yerdən asılı olmayaraq, həmin Məcəllə əsasında cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir (11.4).

Cinayət qanunvericiliyinin Azərbaycan Respublikası ərazisindən kənarada törədilən cinayətlərə görə qüvvəsi xüsusi müddəə ilə tənzim edilir (Maddə 12). Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları və Azərbaycan Respublikasında daimi yaşayan vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənarada törətdikləri əmələ (hərəkət və ya hərəkətsizliyə) görə, bu əməl həm Azərbaycan Respublikasının, həm də ərazisində törədildiyi xarici dövlətin qanunvericiliyinə əsasən cinayət sayılırsa və bu cinayətə görə həmin şəxslər xarici dövlətdə məhkum olunmamışlarsa, Cinayət Məcəlləsi əsasında cinayət məsuliyyətinə cəlb edilirlər (12.1). Əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənarada Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına, Azərbaycan Respublikasının maraqlarına (mənafelelərinə) qarşı cinayət törətdikləri halda, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş hallarda və bu cinayətə görə xarici dövlətdə məhkum olunmadıqda, eynilə həmin Məcəllə əsasında cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilirlər (12.2). Sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlər, müharibə cinayətləri, insan alveri, terrorçuluq, terrorçuluğu maliyyələşdirmə, hava gəmisini qaçırma, girov götürmə, işgəncələr, dəniz quldurluğu, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi, saxta pul və ya qiymətli kağızları hazırlama və ya satma, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə və ya təşkilatlara hücum etmə, radioaktiv materiallarla əlaqədar cinayətlər, habelə cəzalandırılması Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn digər cinayətlər törətmiş Azərbaycan Respublikası vətəndaşları, əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər, cinayətlərin törədilməsi yerindən asılı olmayaraq, milli Cinayət Məcəlləsi əsasında cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir və cəzalandırılır (12.3). Sülhməramlı hərbi birləşmələrin tərkibinə daxil olan Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinə mənsub hərbi hissələrin hərbi qulluqçuları Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənarada törətdikləri cinayətə görə, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələri ilə başqa hal nəzərdə tutulmamışsa, milli cinayət qanunvericiliyi əsasında cinayət məsuliyyətinə cəlb edilirlər (12.4).

35. Milli qanunvericilik beynəlxalq humanitar qanunun ciddi şəkildə pozulması halları üzərində öz ərazisindən kənar yurisdiksiyanın yaranmasını nəzərdə tutur. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 12.3-cü maddəsinə əsasən, sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlər, müharibə cinayətləri, insan alveri, terrorçuluq, terrorçuluğu maliyyələşdirmə, hava gəmisini qaçırma, girov götürmə, işgəncələr, dəniz quldurluğu, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi, saxta pul və ya qiymətli kağızları hazırlama və ya satma, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə və ya təşkilatlara hücum etmə, radioaktiv materiallarla əlaqədar cinayətlər, habelə cəzalandırılması Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn digər cinayətlər törətmiş Azərbaycan Respublikası vətəndaşları, əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər, cinayətlərin törədilməsi yerindən asılı olmayaraq, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi əsasında cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir və cəzalandırılır.

36. Azərbaycan Respublikası «Ekstradisiya haqqında» Avropa Konvensiyasına və onun Əlavə Protokollarına, «Cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında» Avropa Konvensiyasına və ona əlavə protokola, BMT-nin «Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı» Konvensiyasına, onu tamamlayan «İnsan alverinin, xüsusən qadın və uşaq alverinin qarşısının alınması, aradan qaldırılması və cəzalandırılması haqqında» və «Miqrantların quru, dəniz və hava ilə sərhəddən qanunsuz keçirilməsinə qarşı» Protokollara, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçısı olan dövlətlərin «Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquq münasibətləri və hüquqi yardım haqqında» 22.01.1993-cü il tarixli Konvensiyasına, «Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» 07.10.2002-ci il tarixli Konvensiyaya qoşulmuşdur. Bununla yanaşı Azərbaycan Respublikası Qırğızıstan, İran, Bolqarıstan, Çin, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, İordaniya ilə ekstradisiya haqqında ikitərəfli müqavilələr bağlamışdır.

Qeyd olunmalıdır ki, aşağıdakı ölkələrlə də cinayət işləri üzrə hüquqi əməkdaşlıq haqqında müqavilələr bağlanmışdır (onların əksəriyyətində ekstradisiya haqqında müddəalar nəzərdə tutulub): Türkiyə, Rusiya, Özbəkistan, Qırğızıstan, Qazaxıstan, İran, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Bolqarıstan, Gürcüstan, Litva.

Azərbaycanın müqavilə öhdəlikləri ilə bağlı olmayan ölkələrlə ekstradisiya üzrə əməkdaşlıq beynəlxalq hüquq normalarına uyğun hazırlanmış “Cinayət törətmiş şəxslərin verilməsi (ekstradisiya) haqqında” 15 may 2001-ci il tarixli Qanuna əsasən həyata keçirilir. Həmin Qanuna müvafiq olaraq cinayət törətmiş şəxsin verilməsinə dair Azərbaycan Respublikası ilə sorğu edən xarici dövlət arasında müvafiq müqavilə olmadıqda qarşılıqlı yardım prinsipinə riayət olunmaqla bu Qanunun müddəaları tətbiq edilir. Xarici dövlət tərəfindən verilməsi sorğu edilən şəxs yalnız onun törətdiyi əməl Azərbaycan Respublikasının və sorğu edən dövlətin qanunvericiliyinə uyğun olaraq cinayət sayıldıqda və həmin əməlin törədilməsinə görə azı bir il azadlıqdan məhrumetmə cəzası, yaxud daha ağır cəza növü nəzərdə tutulduqda verilə bilər. Törətdiyi cinayətə görə xarici dövlətin məhkəməsi tərəfindən azadlıqdan məhrumetmə cəzasına, yaxud daha ağır cəza növünə məhkum olunmuş şəxs cəzanın icrası üçün verilə bilər. Bu halda azadlıqdan məhrumetmə cəzasının çəkilməmiş müddəti altı aydan az ola bilməz.

Ölkə qanunvericiliyinə əsasən xarici dövlətin ərazisində cinayət törətmiş Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları xarici dövlətə verilə bilməz.

Azərbaycan Respublikası Fakültativ Protokola qoşulduqdan sonrakı dövrdə Çin, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, İordaniya ilə ekstradisiya haqqında müqavilələr bağlamışdır.

37. Milli qanunvericilikdə OPAC’ın icrasına mane olan hər hansı müddəa yoxdur.

IV. MÜDAFİƏ, BƏRPA VƏ REİNTEQRASIYA (maddə 6 (3))

38. Fakultativ Protokolun 6-cı maddəsinin 3-cü bəndinə müvafiq olaraq, iştirakçı Dövlətlər onların yurisdiksiyası altında olan, bu Protokola zidd olaraq hərbi əməliyyatlara cəlb edilmiş və istifadə edilmiş şəxslərin tərxis olunmasının və ya digər şəkildə hərbi xidmətdən azad edilməsinin təmini üçün bütün mümkün tədbirləri görürlər. Zərurət yaranarsa, iştirakçı dövlətlər bu şəxslərin fiziki və psixoloji vəziyyətlərinin bərpası, həmçinin sosial reintegrasiyası üçün lazım olan hər cür yardım göstərəcəklər. Əvvəlcə qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan Respublikası yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların hərbi münafişədə istifadə edilməsi ilə bağlı Fakultativ Protokola zidd praktikaları qadağan edir və beləliklə, sözügedən müddəə üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə bağlı məlumat yoxdur.

V. BEYNƏLXALQ YARDIM VƏ ƏMƏKDAŞLIQ (maddə 7 (1))

39. Fakultativ Protokolun icrası ilə bağlı Azərbaycan Respublikası müvafiq sahədə beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi istiqamətində işlər görməkdədir. Buna əyani göstərici kimi, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 21 aprel 1993-cü il tarixli, 573 sayılı Qərarı ilə aşağıdakı Cenevrə Konvensiyaları (1949) ratifikasiya edilmişdir :

- “Döyüşən ordularda yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Konvensiya;
- “Dəniz silahlı qüvvələrinin tərkibindən olan yaralıların, xəstələrin və gəmi qəzasına uğramış şəxslərin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Konvensiya;
- “Hərbi əsirlərlə rəftar haqqında” Konvensiya; ,
- “Müharibə zamanı mülki əhalinin müdafiəsi haqqında” Konvensiya.

VI. DİGƏR HÜQUQİ MÜDDƏALAR (maddə 5)

40. Azərbaycan Respublikası hesab edir ki, Uşaqların silahlı münaqişələrə cəlb edilməsinə dair Fakultativ Protokol uşaq hüquqlarının müdafiəsi sahəsində mövcud olan mühüm beynəlxalq konvensiya və sənədlərdən sadəcə biridir. Uşaqların silahlı münaqişəyə cəlb edilməsinin və ümumiyyətlə onların silahlı münaqişə nəticəsində zərər görməsinin qarşısının alınması sahəsində Beynəlxalq Əmək Təşkilatının Uşaq Əməyinin Ən Pis Formalarının Qadağan Edilməsi və Aradan Qaldırılması üzrə Təcili Tədbirlər barədə 182 sayılı Konvensiyası, Uşaq hüquqları haqqında Konvensiya və onun Uşaq Alveri, Uşaq Fahişəliyi və Uşaq Pornoqrafiyası üzrə Fakultativ Protokolu, BMT-nin Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı Konvensiyası və onu tamamlayan İnsan alverinin, xüsusən qadın və uşaq alverinin qarşısının alınması, aradan qaldırılması və cəzalandırılması haqqında Protokol Uşaqların

silahlı munaqişələrə cəlb edilməsinə dair Fakultativ Protokolun uğurlu icrasına dəstək verən beynəlxalq sənədlərdir və Azərbaycan Respublikası onlara qoşulmuşdur.

41. Uşaqların silahlı munaqişələrə cəlb edilməsinə dair Fakultativ Protokol milli qanunvericiliyin tərkib hissəsidir və yerli məhkəmələr tərəfindən birbaşa tətbiq edilə bilər.